

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА ЗАКОННІСТЬ, ЯК КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Євген Васильович КОБКО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління
та адміністрування Національної
академії внутрішніх справ*

Верховенство права – це ідея виключно природного права, доктрини природного права, тобто – ідея, яка виникла на визнанні одного факту: людина як істота природи з'являється на світ з певними правами і свободами, яких їй ніхто не дає і ніхто не має права від неї відібрати. І ці права та свободи називаються основоположними, які є невідчужуваними [1, с. 85–86; 2]. Верховенством права, вказує Р.В. Щупаківський, постає як універсальний феномен у двох значеннях: 1) у ролі єдиного феномена європейської культури, яка включає в себе досвід не лише англослов'янських, а й континентально-європейських держав, однак, враховуючи все це, варто визнати наявність окремих відмінних рис: ознак історичного та концептуального типу, що зумовлено традиціями національного характеру; 2) в умовах глобалізації ним є універсальний принцип співіснування та співробітництва поміж народами та культурами, однак ця ситуація потребує міжкультурного діалогу щодо ймовірностей та меж просочення цього феномена до несвоєрідних культур [3, с.125]. Варто погодитись із точкою зору В. Корольової, яка вказує, що у доктринальному розумінні принцип верховенства права [4, с.184]: 1) відображає спосіб організації життя суспільства на правових основах, є засобом унеможливлення свавільного та антидемократичного правління, і в цьому сенсі він відповідає визначенню такої важливої категорії конституційного права, як конституціоналізм; 2) віддзеркалює

моральні основи права, є виявом природного права у сучасних правових системах разом із принципами справедливості, пропорційності, рівності, розумності тощо; у цьому сенсі він є основним критерієм визнання законів неправовими [5, с.184]; 3) є засобом організації належної правової системи, яка в контексті додержання верховенства права має ґрунтуватися на принципах правової визначеності, стабільності та довіри до права, принципі «немає покарання без закону», принципі законності, забороні неправомірної дискреції та зворотної дії нормативно-правових актів, на незалежній судовій владі та судовому контролю, єдності судової практики, *res judicata* тощо [4, с.184]; 4) гарантує доступ до правосуддя, яке здійснюється незалежним та неупередженим судом. Незалежність означає, що суд має бути вільним від зовнішнього тиску і не контролюватися іншими гілками влади. Неупередженість суду означає його однакове ставлення до учасників процесу, вирішення справи виключно на основі права. Це дозволяє забезпечити справедливе судочинство. Принцип верховенства права є ілюзорним у тій державі, яка не забезпечує право на доступ до суду, не гарантує права на справедливий суд [4, с.184]; 5) включає принцип законності, згідно з яким усі суб'єкти, в тому числі суб'єкти публічної влади, мають додержуватися законів і підзаконних нормативно-правових актів, виконувати і правильно застосовувати їх. Зміст принципу законності відображається через конкретні вимоги: вищу юридичну силу закону в системі нормативно-правових актів; обов'язковість законів та інших нормативно-правових актів для всіх, на кого вони поширюються; однаковість вимог закону до всіх суб'єктів права; неприпустимість протиставлення законності і доцільності в діяльності державних органів; невідворотність покарання за вчинення правопорушення [4, с.184].

Тож, із зазначеного вище слідує, що верховенство права тісно пов'язаний із принципом законності. Законність є основою нормативної життєдіяльності цивілізованого суспільства, усіх ланок його політичної системи. Охоплюючи своєю дією найбільш важливі сфери людського співіснування (приватну й публічну), законність вносить в нього відповідну гармонію, забезпечує справедливу диференціацію інтересів людей. Як стале явище суспільного життя, законність виникає і формується в умовах цивілізованого суспільства, здатного забезпечити реальну рівність громадян перед законом [5, с.343-344; 6]. Такі умови зауважує В.Н. Хропанюк, в значній мірі створюються ринковими економічними відносинами, коли свобода приватної власності стає рівною можливістю для всіх. Забезпечуючи рівність в сфері виробництва матеріальних благ, поставити виробників в однаково вигідні умови – головна задача правової держави. Матеріальна ж нерівність створюється не юридичними законами, а природними можливостями кожної людини. Звідси, поки в суспільстві існує нерівний стан людей в сфері виробництва матеріальних і духовних цінностей, немає сенсу говорити про їх рівність перед законом, а відповідно, й про законність [5, с.343-344; 6].

Основа законності, пише О.А. Лукашева, – це, по-перше, наявність системи норм, які правильно відображають об'єктивні потреби суспільного розвитку і волю народу, а, по-друге, їх суворе і неухильне втілення в життя. Тільки єдність цих складових елементів забезпечує істинну законність в суспільстві. Наявність науково обґрунтованого законодавства, що відображає об'єктивні закономірності суспільного розвитку, не може забезпечити реалізації ідей, які стоять перед суспільством, якщо норми законодавства не проводяться в життя, якщо його приписи порушуються. З іншого боку, реалізація правових актів, що суперечать законам суспільного розвитку, народній волі, також заподіює шкоду інтересам суспільства [7, с. 24-25].

Таким чином, верховенство права та законності є ключовими, базовими принципами для здійснення будь-якої діяльності у різних сферах суспільного життя. В контексті ж представленої проблематики вказані засади набувають особливого значення, оскільки вони не тільки формують підґрунтя для належного забезпечення національної безпеки, а й лежать в основі формування та реалізації інших принципів, що лежать в основі здійснення відповідної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Головатий С. П. Верховенство права: юридичний принцип, який в Україні офіційно визнано та який має діяти. // Українське право : матеріали міжнар. конф. 2006. № 1. С. 85–90
2. Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права : монографія / А. А. Пухтецька ; за заг. ред. д-ра. юрид. наук, проф. В. Б. Авер'янова. 2-ге вид., доопрац. і допов. К. : Логос, 2014. 237 с
3. Щупаківський Р. В. Загальні принципи права та їх значення для адміністративно-телекомунікаційного права. Держава та регіони. Серія «Право». 2019. № 4. С. 155-159.
4. Корольова Ю. Кореляція принципів верховенства права та верховенства закону в системі джерел права // Підприємництво, господарство і право. -Київ:ТОВ "Гарантія", 2019, N 4.-С.183-186
5. Хропанюк В.Н. Теория государства и права /Под ред. В.Г. Стрекозова. М.: Юрист, 2000. 366 с.
6. Попович Є. М. Нагляд і контроль за дотриманням трудового законодавства України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05; Нац. ун-т внутр. справ. Х., 2003. 192 с.
7. Лукашева Е.А. Социалистическое правосознание и законность. М.: Юрид. лит., 1973. 344 с.
8. Комаришин Н. С. Принцип законності: поняття, особливості // Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти: зб. тез доп. І Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (8-9 грудня 2006 року) / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми, 2006. С. 49-51.